

ENYEDI György akadémikus újabb összefoglaló jellegű művének megjelenése örvendetes jelenség mind a szűkebb szakmai körök, mind pedig a tágabb közvélemény számára. A könyv teljes címe (Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában) talán pontosabban kifejezi a kötet tartalmát.

1989 óta a hazai regionális folyamatok terén komoly változások következtek be, amelyeket nem csak a szakmai közvélemény, hanem a társadalom széles rétegei is tapasztalhattak. De vajon a társadalmi–politikai átmenet hogyan hatott a hazai régiókra? Az új regionális folyamatok magyarázata – a szerző szerint is – meglehetősen nehéz, mivel az átmenet eddigi, rövid időszaka alatt még nem lehet pontosan tudni, mely jelenségek lesznek tartósak és mik azok, amelyek csak rövid ideig lesznek jelen az átalakulási folyamatban. Nyugat-európai analógiák alapján azonban minderről tisztább képet kaphatunk. ENYEDI GY. úgy építi fel könyvét, hogy a vizsgált jelenségekről először egy rövid elméleti ismertetőt nyújt, majd röviden utal ezek nyugat-európai megjelenési formáira. A legnagyobb terjedelemben a folyamat magyarországi megjelenésével foglalkozik, utalva ezeknek az általános formától való eltéréseire. Több olyan fogalomról, folyamatról kaphatunk áttekintést a könyvből, amelyek a nyugati geográfiában már korábban elterjedtek, azonban Magyarországon még kevésbé ismertek (pl. posztfordizmus, az 1970-es évek gazdasági ciklusváltása, városverseny, városmarketing). A könyv egy rövid, az alapkérdéseket felvető bevezetés után kilenc fejezetből áll.

I. *A szocialista örökség.* A jelenlegi regionális folyamatok vizsgálatához ismerni kell azt, hogy milyen volt a regionális rendszer az 1980-as évek végén, és ez miben tért el a hasonló fejlettségű piacgazdaságok regionális szerkezetétől. A probléma visszavezethető a „Létezik-e különálló szocialista urbanizáció?” kérdésre, melyre a szerző válasza köztudomásulag az, hogy a szocialista országokban lejtátszó urbanizációs folyamatok lényegében megegyeznek a nyugati világ urbanizációjával. Az analógiák a 70-es évekig igen jól követhetők, de ekkor a Nyugat egy új gazdaságfejlesztési szakaszba lépett, melyre a Kelet képtelen volt. A korábbi gazdasági rendszer – mint egy filmkocka – merevedett meg, majd alig egy évtized múlva a keleti rendszer szét hullott. ENYEDI kiemeli a területi fejlődés és a gazdaság innováció-orientáltsága közötti kapcsolatot, valamint hangsúlyozza azt is, hogy a szocialista gazdaság alapvetően innováció-ellenes volt. A szocialista örökséghez tartozik azonban az is, hogy a mai regionális folyamatok előjelei már a 80-as években megjelentek, különösen a második gazdaságban.

II. *Új regionális folyamatok Magyarországon.* E rövid fejezetben a szerző az új területi jelenségek két fő okát a rendszerváltásban és az elmúlt húsz év európai térfolyamatainak sajátosságáiban határozta meg, amelyek önmagukban is erős társadalmi–gazdasági megrázkódtatással jártak. Az átalakulás egyik következménye a válságrégiók kialakulása volt, amelyek kezelésében helytelenül a szociális célok váltak erősebbé szemben a fejlesztéssel, a szerkezetátalakítással.

III. *Az új gazdasági tér formálódása Magyarországon.* A könyv egyik szakmailag leginkább hasznos fejezetének nagy részét az elméleti áttekintés adja. ENYEDI GY. röviden, a legfontosabb tulajdonságokat kiemelve ismerteti a 20. sz. gazdaságát alapjában meghatározó két gazdasági teret, a fordizmust és a posztfordizmust, majd egy táblázatban – ahogy a szerzőtől már megszokhattuk – össze is foglalja a kettő közötti legfontosabb különbségeket. A könyv deklarálan nem csak a szűk szakmai körhöz kíván szólni, így különösen hasznosak a műben szereplő táblázatok.

Az államszocialista gazdaság mint a fordista tér egy szélsőséges esete fogható fel, a posztfordizmus pedig mint a Nyugat válasza a 70-es évek válsága okozta kihívásra. A posztfordizmus magyarországi megjelenésére még csak utalni lehet, de fel kell hívni a figyelmet az ország félperiferiális helyzetéből adódó lehetséges különbségekre. E fejezetben esik szó olyan, a társadalom jelentős részét érintő folyamatokról, mint a marginálisálódás, a globalizáció és a fragmentáció, a különböző csoportidentitások megerősödése. A fejezet második részében kísérletet tesz a szerző az átmenet során létrejött régiótípusok elhatárolására, amelyek jóval összetettebbek, mint a korábban (1970-es és a 80-as évek) kialakított körzetek.

IV. *A regionális folyamatok alakulásának lehetséges forgatókönyvei.* Az előző három fejezet alapján lehetőség nyílt arra, hogy ENYEDI megkísérelje felvázolni az elkövetkező 10–15 év lehetséges regionális forgatókönyveit. A scenáriók az 1990–2005 közötti időszakra vonatkoznak, s a szerző szerint reálisan optimisták. A lehetséges jövőt meghatározó egyes elemek vizsgálata után három lehetséges forgatókönyvet ismertet a szerző, amelyeket a regionális egyenlőtlenségek mértéke szerint különít el. Szerinte néhány olyan gazdasági–politikai folyamat is megkérdőjelezhető, amelyet szinte mindenki evidensnek vesz (így pl. az, hogy a mezőgazdaságunk

exportorientált marad, vagy hogy 2005-ig az Európai Unió tagjai leszünk). A humántőke szerepe a szerző szerint döntő, s fontos az infrastruktúra is, bár egyáltalán nem mindegy, hogy annak melyik ága (gázvezeték lefektetése vagy telekommunikáció fejlesztése). A fejezetet a forгатókönyveket összefoglaló táblázat zárja.

V. *A településrendszer átalakulása.* E fejezet azt vizsgálja, hogy a korábban kifejtett folyamatok hogyan hatnak az egyes településekre. A városok közötti fejlődési versenynek, mint a posztfordista gazdasági tér egyik következményének elméleti bevezetése után a várospolitikai és a városmarketing elméletéről esik szó. A korábbi hazai publikációkkal szemben ENYEDI a vállalkozó önkormányzatok mellett száll síkra. A második világháború után kialakult európai nagyvárosi rendszer kiterjedt délre és az Alpok régiója felé, és megvannak a keletre való további terjedés esélyei is. Ehhez azonban Budapestnek versenyeznie kell a többi közép-európai nagyvárossal, mindenképp Prágával és Varsóval. Budapest európai integrációjára ENYEDI négy lehetséges forгатókönyvet vázol fel, amelyek közül az optimistább kettőt tart valószínűbbnek. A fejezet második – jóval rövidebb – részében a magyar falvak esélyeit vizsgálja a szerző, vagyis azt, hogy mely községek lehetnek az átmenet nyertesei és melyek vesztesei.

VI. *A külföldi működőtőke-befektetések regionális hatása.* Ebben a fejezetben az országba érkező külföldi tőkének a befektetés volumene, eredete és célterülete szerinti megoszlása kerül terítékre. Külön kiemelendő a megfelelő regionális politika, továbbá a városmarketing szerepe a befektetésekben, valamint egy olyan kép kialakítása az adott régióról, amely a potenciális befektetők igényeit célozza meg, s hangsúlyozza a többi „versenyártó” való különbségeket.

VII. *A fenntartható regionális fejlődés esélyei.* A regionális fejlődésen korábban kizárólag a gazdaság növekedését értették, ma viszont ebben az életminőség javításának is fontossá vált a szerepe. Mivel a fizikai környezet része – és nem csak külső kerete – a társadalmi–gazdasági folyamatoknak, így a fizikai és a társadalmi környezet semmiképpen sem választható szét. Ám cselekedeteinket nem (csak) ezek, hanem a kettőn túlmenően a mentális környezet is meghatározza. Az életminőségben olyan, nem anyagi jellegű értékek is beletartoznak, mint a fenntartható fejlődés és a tiszta környezet. A fenntartható fejlődés a decentralizált regionális fejlődéssel harmonizál.

VIII. *Regionális integráció Közép-Európában és a magyar regionális fejlődés.* A 20. sz. második felében Nyugat- és Kelet-Európában eltérő módon fejlődtek a határokon átnyúló regionális kapcsolatok. Nyugaton létrejött az Európai Unió, Keleten korábban a zárt nemzetgazdaságok, ma pedig a dezintegráció jellemző. A 20. sz.-i regionális folyamatok történeti áttekintése után a regionalizmus szerepnövekedésének okait elemzi a szerző, majd egy potenciális nemzetközi régiót, a Bécs–Pozsony–Győr térséget vizsgálja. Megállapítja: általában azok a határon átnyúló együttműködések sikeresek, amelyekben az egyes országok dinamikus régiói vesznek részt. Így az egész közép-európai térségben ez az egyik – sőt talán a legígéretesebb – régió. Ezzel szemben az ún. Kárpátok–Euró régió térségnek mint integrációs területnek már kevesebb a realitása. E fejezet könnyebb átláthatóságát is színvonalas ábrák segítik. Pozitívuma a könyvnek – és ez talán ennél a fejezetnél tűnik ki a legjobban –, hogy a különböző hazai és nyugat-európai hivatkozások mellett a környező országok szakembereinek kutatásaiból származó eredményeket is felhasználja alátámasztására.

IX. *A regionális egyenlőtlenségek és a területfejlesztési politika.* ENYEDI véleménye szerint nem lehet az ország kettészakadásáról beszélni, hiszen erről csak a kapcsolatok csaknem teljes megszűnése esetén lehetne beszélni, ami viszont ma Magyarországon korántsem áll fenn. A területi egyenlőtlenségek léte objektív, így nem jó vagy rossz, korrigálni csak akkor szükséges azokat, ha valakik pusztán a lakóhelyük miatt kerülnek lényegesen rosszabb életkörülmények közé. A szerző a magyar területfejlesztés eddigi eredményeit és lehetséges útjait a nyugati példákkal veti össze, majd azt vizsgálja, hogy a különböző területfejlesztési modellek (jóléti, ill. neoliberais modellek) hogyan alkalmazhatóak Magyarországon esetében.

ENYEDI György legújabb könyve, amelynek alapjául szolgáló kutatásokat az OTKA és az OKTK támogatta – úgy vélem – teljes mértékben elérte célját. Sikerként áttekintést adnia az átmenet során elinduló, cseppet sem egyszerű, új regionális folyamatokról egyrészt úgy, hogy a szűkebb szakmai közönség sok új információhoz jutott az ezredvég hazai regionális folyamatait jellemző leglényegesebb sajátosságokra vonatkozóan, másrészt a megfelelő szakmai alapokkal rendelkező érdeklődők is számos hasznos ismerethez juthatnak a könyvből, amelynek elolvasását minden földrajzzal foglalkozónak melegen ajánlom.